

Č. 1. října 7.
S. q

k názornému vyučování

v prvních ročnících školy obecné.

Za text k Hözllovým obrazům názorným

sestavil

A. Machač,

c. k. professor a okresní školdozor

Třetí, doplněné vydání.

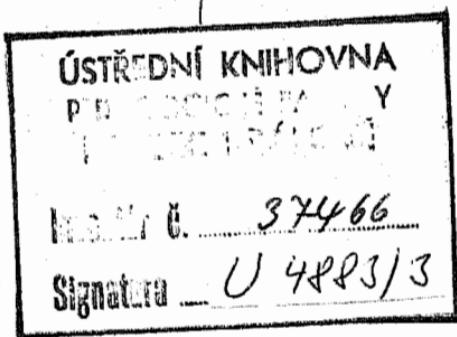
Sešit třetí. »Podzim.« (Horstvo.)

KNIHOVNA
KÉHO USTAVU
ALOUE

Ve Vídni.

D. HÖLZEL

1890.

Obsah.

I. Rozprava úvodní.

	Strana
1. Jmenovati předměty a věci, jež na obraze vidíme	1
2. Přirovnávati podzim k létu	2

II. Rozprava obecná.

1. Rozmluva o zjevech podzimních	3
2. Souhrnné opakování o zjevech podzimních	3
3. Vypravování o podzimu	4
4. Říkadla o podzimu	4

III. Rozpravy o jednotlivých předmětech.

Stěhovaví ptáci	6
Podzimní květiny	7
Pole na podzim	8
Ovoce	9
Vinobraní	12
Zemáky	14
Kukuřice	15
Stodola	16
Mlatec	17
Pes	20

Myslivec	22
Koza	23
Kočka	27
Husa	30
Straka	35
Horstvo	36
IV. Dodatek	38

Podzim.

I. Rozprava úvodní.

1. Jmenovati předměty a zjevy, jež na obraze vidíme.

Učitel vyvěsil obraz na školní tabuli táže se: Co to visí na tabuli? (Na tabuli visí obraz.) Budete mi vypravovati, co na tom obraze vidíte.

Co jest v levo? (V levo jest vinohrad, vinice¹). Kdo jest ve vinohradě? (Ve vinohradě jsou lidé.) Jaké jsou již hrozny? (Hrozny jsou již zralé.) Co dělají lidé ve vinohradě? (Lidé sbírají zralé hrozny.) Co nese děvče? (Děvče nese hrozny.) V čem nese děvče hrozny? (Děvče nese hrozny na ošatec, okříně.) Co má děvčátko? (Děvčátko malé má vinný prut.) Kdo sedí u vinohradu? (U vinohradu sedí paní) atd.

Podobnou rozmluvou buď pokračováno; výsledkem jejím buděte následující věty:

Na obraze jest vinohrad. Hrozny jsou již zralé. Lidé sbírají zralé hrozny. Děvče nese ošatku (okřín) hroznů. Malé děvčátko má vinný prut. Paní a hošek také mají hrozny. V předu stojí putna plná hroznů. Od zadu přijíždí vozka. Má na voze velký škopek (kád). Jede pro hrozny. —

Po cestě přichází myslivec. Chlapec nese mu dva zájice. Myslivec je zastřelil. S myslivcem jdou dva psi. —

Vedle cesty je trávník. Na něm se pasou husy. Husy utíkají před psem. Jedna syčí na psa. — Na pravo je louka.

¹) Kde vína nepěstují, buď místo otázky zpríma poučení dáno.

Na louce kvete ocún (naháček). Na kraji stojí chlapci. Jeden nakusuje jablko a podává druhého hoškovi. Hošek má bubínek. Druhý chlapec má draka. Vedle chlapců běží pták. To je straka. Ke kolíku jsou přivázány kozy. Jedna se ještě pase. Druhá leží. Jest již napasena.

Na jabloni sedí chlapec. Trhá zralá jablka. Házi je děvčeti do zástery. Již mají plný košík. V okně sedí kočka. Dole se prochází krocan.

Mlatci mláti. Slepice hledají si zrnka. Pod střechou suší se kukuřice (turkyň). Na střeše slétají se vlaštovky.

V zadu viděti pole. Selka kope zemáky. Dává je do pytle. Na trakaři poveze je domů. Sedlák orá pole. —

V zadu jest veliká voda. Po vodě pluje loď. Nebe je trochu zamračeno. —

Než jste začali choditi do školy, bývalo velmi horko. To bylo léto. Co to bylo? Jest-li posud léto? Ale zima přece ještě nezačala. Co nezačalo ještě? Nyní jest podzim. Co jest nyní?

Včera jsem šel na pole, a tu jsem viděl, jak tam nějaká ženská kopala zemáky. Kopali už vaši také, N.? Zemáky se kopou nyní; zemáky se kopou na podzim. Kdy se kopou zemáky? Povězte mi, kde již trhali jablka? Jablka se také trhají na podzim. Kdy se trhají jablka? A tak se na podzim dělá všechno, co na tom obraze máte vymalováno. Kdy se to všechno dělá? Na obraze vymalován jest podzim. Co jest na obraze vymalováno? To jest obraz podzimní. Jaký to je obraz?

2. Přirovnávati podzim k létu.

Který čas jest na obraze vymalován? Po čem poznati, že jest podzim? Jak bývalo v létě? Jak jest nyní? Co dělali sedláci v létě? Co dělají na podzim? Co bylo v létě na louce? Jaké jsou hrozny na podzim? Jaké byly v létě? Jaká jsou jablka na podzim? Které ovoce trhali v létě? Proč se slítají vlaštovky? atd.

Podobnými otázkami buděte ještě jiné rozdíly mezi létem a jesení vytknuty.

Poněvadž nyní máme podzim, budeme se o něm častěji učít.

II. Rozprava obecná.

1. Rozmluva o zjevech podzimních.

Který čas máme nyní? (Nyní máme podzim.) Který čas byl před ním? (Před ním bylo léto.) Trvá-li posud léto? (Léto již netrvá.) Léto minulo. Opakuj, N.! Opakujte všichni! Co přišlo po létě? (Po létě přišel podzim.) Opakuj, N.! Opakujte všichni! Trvá-li den ještě tak dlouho jako v létě? Jaký je den? (Den je kratší) Jaká jest za to noc? (Noc je dlouhá.) Říkejte tak: Dne ubývá, noci přibývá. Opakuj, N.! Opakujte všichni! Hřeje-li slunce ještě tak jako v létě? Na podzim bývá chladno. Opakuj, N.! Opakujte všichni! atd.

Způsobem tímto vedena buď rozmluva dále. Každou důležitou větu dítky dle potřeby opakují jednotlivě i ve sboru.

Výtěžkem veškeré rozmluvy budete následující věty:

Léto minulo. Po létě přišel podzim. Dne ubývá, noci přibývá. Bývá chladno. Na poli málo co viděti. Sedlák oře, vláčí, seje. Ovoce se trhá. Víno se sbírá. Listí žloutne aneb zčervená, vadne a opadává. Ptáci odletí od nás. Motýli, mouchy, komáři a jiná zvířata umírají. Včely zůstávají v úle. Květiny vadnou. Málokterá květina kvete. Na podzim vane chladný vítr. Na podzim myslivec chodivá na lov. Na poli a v lese nastává ticho. Takový jest podzim.

2. Souhrnné opakování o zjevech podzimních.

Všechno, co se děje na podzim, budete mi ještě jednou opakovati.

Co minulo? Co přišlo po létě? Čeho ubývá, čeho přibývá? Jak bývá? atd.

Podobnými otázkami budte všechny výše položené věty opakovány.

3. Vypravování o podzimu.

Když Pán Ježíš se svatým Petrem chodil po světě, přišli do jedné dědiny. Bylo na podzim, a v dědině měli tenkráte hody. Když tam přišli, sv. Petr povídá: »Ale, Pane, já bych jedl!« Šli žrovna vedle hospody a slyšeli, jak tam hraje a zpívají. Pán Ježíš řekl: »No, vejdi si tam; mají všechno dosti, něco ti dají.«

Svatý Petr vešel do hospody a dostal hojnou jídla i pití. Když se vrátil, Pán Ježíš se ho ptal: »Jak jsi se tam měl?« Sv. Petr odpověděl: »O, Pane, velmi dobře! Dali mi jíst a pit, co hrdo ráčí, všichni jsou veseli, sedí za stoly a hodují, hudba hraje, a chasa tančí.« Pán se dále tázal: »Také-li mne vzpomínají?« Sv. Petr pravil: »Pane, nikdo.« Pán Ježíš se zasmoutil. —

Na druhý rok přišli zas o hodech do té dědiny. Sv. Petr povídá: »Pane, já bych jedl!« — Pán Ježíš ho zas do té hospody poslal; ale tenkráte sv. Petr nic nedostal. Toho roku jim potlouklo, ani ovoce se neurodilo. Tedy lidé měli smutné hody. V hospodě sedělo několik sousedův, ale nic nepili. Ani hudba nehrála. Všichni si stěžovali, jak málo namlátili, a naříkali, co budou v zimě jísti. Kde kdo k Pánu Bohu o smilování volal. Svatý Petr, slyše takový nářek, raději vyšel ven.

Pán Ježíš se ho tázal: »No, Petře, jak se ti dařilo?« Sv. Petr odpověděl: »O, Pane, velice zle; nic jsem nedostal. Je tam jen několik sousedův, ale nejedí ani nepijí, ani hudba nehráje; jeden přes druhého naříká, jak zle se jím urodilo, že nemají co jísti. Všichni k Tobě o smilování volají a Tebe o pomoc prosí.«

Na to Pán Ježíš řekl: »Vidíš, Petře, loni, když měli všeho dostatek, nikdo na mne nevpomněl; jen hodování a veselosti hleděli. Proto jsem na jejich pole dopustil neúrodu, aby svou lříšnost poznali a ke mně se obrátili.«

Podle B. M. Kuldý.

4. Říkadla o podzimu.

Podzim.

Ptáci se stěhují,
v teplé kraje letí,
to že se již blíží
podzim, milé děti.

Na louce i v lese
všechno kvítí vadne,
a se stromů hnědle
žluté listí spadne.

Bož. Studničková.

Javor na podzim.

Ej, javore, javore zelený,
co jsi tak smutný v jeseni?
»Jak že já nemám smutný být,
když se mne spadal květ a list!«

Kollár.

Trojí barva doubravy.

Oj, doubravo, doubravičko,
dobrého ty pána máš,
že se každým rokem znova
trojí barvou odíváš.
Jedna barva zelená,
všemu světu milená;
druhá barva žlutičká,
všemu světu smutničká;
třetí barva bělounká,
všemu světu chladňounká!

Rusinská.

Průpovědi o podzimku.

Svatý Martin přijíždí
na bílém koni.

Na svatého Martina
kouřívá se z komína.

Na svatého Martina
husa nejpěkněji zpívá.

Na svatou Kateřinu
schováme se pod peřinu.

Bartoš.

Husa divoká.

Živě.

Lidová.

2. Však já neořu,
ani nemolu,
koně ustávají,
a sám nemolu.

3. A vy voziče,
hotujte biče,
koně vyučdějte,
pro paní jedete.

Bartoš.

III. Rozmluvy o jednotlivých předmětech.

Stěhovaví ptáci.

Vlaštovky nebývají u nás pořád. V zimě by u nás zmrzly. Ani by neměly co jísti. Na podzim se slétají. Obletují známé domy a zahrady. Potom vyletí vysoko a pustí se na cestu. Letí daleko, daleko až za moře. Tak se vlaštovky stěhují. Vlaštovka jest pták stěhovavý. Když teplo nastává, vlaštovka vraci se k nám. —

Skřivánek také odletá od nás. I kukačka se od nás stěhuje.

Tak odletají ještě jiní ptáci od nás na zimu. To jsou ptáci stěhovaví. Odletají do teplejších krajin. Když zima pomíne, vracejí se zase k nám.

Ptáci na podzim.

Již ptáčkové vzhůru vstali,
vzhůru vstávše zazpívali,
zazpívavše odletěli,
nás tu smutných zanechali.

Výbor z liter. I.

Dítě a vlaštovka.

Vlaštovička milá
s ostatními všemi
na cestu se chystá
do teplejších zemí.

Tu se jí ptá dítko:
»Což tam nezabloudíš?
Či tu dlouhou cestu
sobě snadnou soudíš?«

Na to vlaštovička
dítku švitořila:
»A proč bych se bála,
že bych zabloudila?«

Pán Bůh sám mě vodí
do dalekých světů,
sílí slabá křídla
k obtížnému letu.«

Frant. Doučka.

Nemocná vlaštovička.

Byla na podzim. Se všech stran slítily se vlaštovky ke kostelu, kde se shromážditi chtěly. Ještě jednou obletěly dědinu, jako by se loučily, a již se pustily pryč na dalekou cestu. Smutně hleděla Boženka za nimi. Vždyť tu jí také ulétaly milé vlaštovičky, které pod jejich střechou měly hnizdo. Jak často se na ně dívala! Nyní byly již daleko, daleko. —

Za několik dní šel otec Boženčín do stodoly. Brzy se vrátil, a hádejte, co přinesl? Vlaštovičku. Našel ji ve stodole. Byla slabá, sotva mohla poletovat; proto zalezla do stodoly a schovávala se tu. Jak by se chudák byla molila s ostatními pustiti na dalekou cestu? Boženka jí hned snášela, kde co měla dobrého, a krnila ji tak celou zimu. Vlaštovka lítala po světnici a švitořila vesele. Když však přišlo jaro, a vlaštovky opět se vrátily, Boženka otevřela okno a pustila zimního hosta na svobodu. Vlaštovka postavila si pod střechou hnizdo, a Boženka mohla se opět dívat na milé ptáčky.

Podle Jordana.

Podzimní květiny¹⁾.

Na podzim viděti málokterou květinu. Na lukách ještě kvete ocún (naháček). V zahradách kvetou jiřinky a slunečnice.

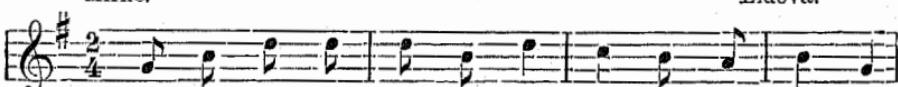
Ocún kvete jen na podzim. Barvy jest červenavé. Květ se podobá zvonku. Z jara vyrůstají listy ocúnové.

Jiřinka jest velká květina. Bývá červená, žlutá, modrá, bílá. Má mnoho listí. Podobá se růži.

Slunečnice jest veliká rostlina. Vyrostete hodně vysoko. Květ má žlutý. Svítí se jako slunce. Obrací se vždycky po slunci.

Ubohé rostliny.

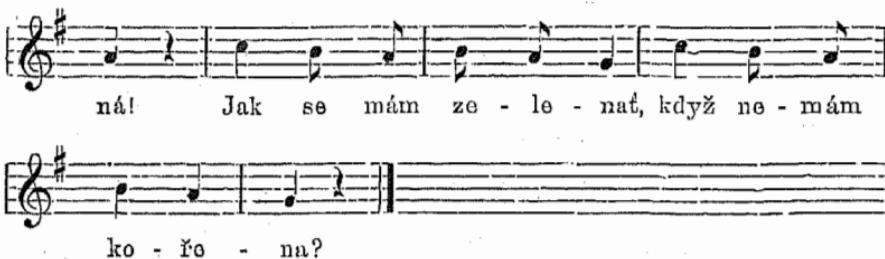
Mirně.

Lidově.

1. Ze - le - nej se, ze - le - nej, tra - věn - ko ze - le-

¹⁾ Budete ukázány skutečně.

2. Zelenej se, zelenej,
jetelinko v lese!
Jak se mám zelenat,
když jsem na pokose?

3. Červenej se, červenej,
růžičko červená!
Jak se mám červenat,
Když nemám kořena?

4. Zelenej se, zelenej,
chrástku rozsochatý!
Jak se mám zelenat,
když jsem podešatý?

Sušil.

Pole na podzim.

Po žních jsou na poli strmiska. Sedlák zaorává strmisko. Orá pluhem; hroudy roztlouká motykou. Potom pole vláčí branami. Nyní zasévá obilí. Zrnka zapadají do země. V zemi zrnko roste. Pán Bůh mu posílá déšť. Obilí brzo vyrůstá ze země. To jest osení. Osení zůstává přes zimu na poli. Aby nezmrzlo, přikrývá je sníh. Pod sněhem osení spí. Na jaře osení dále roste.

Zlatý dešt.

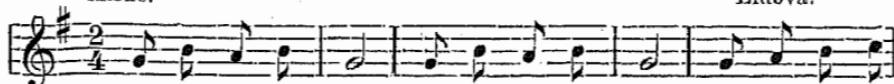
Padá tichý deštíček,
raduje se trávníček,
dešťovými krůpějemi
dukáty že sype k zemi
dobrotivý Pánbiček.

Kde však zlato, kde že je,
že se nikde neskvěje?
Počkejte jen, v letním čase
na obilném zlatém klase
jak se na vás zasměje!

F. Hyšman.

Když dlouho neprší.

Mírně.

Lidová.

1. Jdou kra - vi - čky, jdou z pa - stvy dě - di - nou. A - le co to
bu - čí? Že se tu - ze mra - čí dne - ska k ví - če - rou.

2. Ach co by chtělo,
aby pršelo
to májové zlato;
my prosíme za to,
aby se lilo.

3. Nebeská manna
prš nám do rána,
aby rež narostla,
a pšenička zhustla,
však to Pán Bůh dá.

Sušil.

Ovoce.

Jablka, hrušky, švestky, ořechy jsou ovoce. Ovoce roste na stromech. To jsou stromy ovocné. Na podzim ovoce dorzává. Potom se trhá (česá). Přistavíme si žebřík ke stromu. Po žebří vylezememe na strom. Tu trháme ovoce do koše neb do zástěry. Potom je nasypeme do puten aneb do košů. Někdy ovoce střásáme. Ořechy se srázejí. Ovoce schováváme na zimu.

Jablíčka.

Jablíčka zrají na stromech,
slunečko hřeje, páli;
až jedno spadne, chytnu je,
než se mi zakutálí.

Spadlo jablíčko červené:
jedno, druhé a třetí;
všechny jsem chytil, jako když
kocourek za myškou letí.

To jedno sobě uschovám,
nebudu hladu se báti;
s jablíčkem druhým bratříček
v kolébce bude si hráti.

A třetí? S bledoučkým děťátkem
k nám smutná chodívá žena;
dám-li mu jablíčko, snad se též
děťátko začervená.

J. V. Sládek.

Hádanky.

Ráno obírej mne,
večer očezej mne,
jen mne neuraz:
dám ti na rok zas,

(*Ovocný strom.*)
Erben.

Stojí stojanka,
na stojance visanka;
když visanka spadne,
chlupatý ji chlamne.

(*Strom, hruška, trávník.*)

Čtyři panny v kolébce,
žádná na kraji neleží.

(*Ořech.*)
Bartoš

Říkadla.

Foukej, foukej, větvičku,
shodí mi jednu hruštičku;
shodí mi jednu nebo dvě,
budou dobré obě dvě.

Jabloň.

Po zahradě chodila,
štěp jabloňku sadila.

Bílým květem prokvítěj,
a jablíčkem zasedej.«

Sadila ji z hluboka:
»Rost, jabloňko, z široka.

A když bylo půl roka,
už jabloňka prokvétá.

Když už bylo po roce,
na jabloňce ovoce,

Sušil.

Pohádka o zlatém jablku.

Byl jeden král, a ten měl překrásnou zahradu. V té zahradě stála jabloň, a ta rodila zlatá jablka. Ale každou noc ztratilo se jedno z nich. Král se hněval na zahradníka, že jabloně nehlídá; ale ten byl pořád u jabloně a zloděje nikdy neuviděl. Tedy kázal král, aby vojsko ob-

stoupilo jabloň a hlídalo ji dnem i nocí; ale nie platno, jablka se pořáde tratila. Nyní král poručil rozhlasiti po celém království: »Kdo zloděje lapne, dostane mnoho peněz.«

V jedné vesnici byl také chudý člověk a měl tři syny. Nejstarší, když to uslyšel, povídá: »To by bylo, abych zloděje nechytil.« Sebral se a šel ke králi. Na cestě potkala ho jakási babička. »Kam jdeš, synku?« ptá se ho. »A někam,« odsekla ji mladik; »nač se ptáte?« »Chtěla jsem ti jen poraditi,« praví stařenka. »Však já vím, co dělat,« odpověděl chasník a šel svou cestou. Když přišel ke králi, žádal, aby se mu dali hodně najistí a napít, že se poslání na toho zloděje. I snesli mu, co chtěl. Večer pak mladik šel do zahrady a začal obcházet jabloň. Chodil, chodil, ale neviděl živé duše. K ránu ho již bolely nohy, tedy sedl pod jabloň, ale usnul. Zatím však přiletěl potichu ptáček, sedl na jabloň, utrhl jablko a uletěl. Z rána, když viděli, že je zas o jablko méně, všichni se chasníkovi vysmáli. Smuteň vrátil se domů.

Druhý syn povídá: »Budu já chytřejší!« A hned se vydal na cestu. Zase ho potkala ta babička a ptala se ho, kam jede. Ale synek jí odpověděl: »Co je Vám po tom?« a již se po ní ani neohlédl. Přijda ke králi, také se najedl a napil, večer pak vylezl na jabloň, sedl na haluz a čekal. Čeká, čeká pořád, ale nikde nic. Konečně k ránu přemohl ho spánek, milý synek usnul. V tom přiletěl zase ptáček, utrhl jablko, a hned byl pryč. Král již se zlobil a kázal, aby ospalého hlídce hned vyhnali. S takovou přišel domů.

Nejmladší syn řekl: »Snad se mně podaří, že zloděje chytím,« a vydal se do města. Na cestě vidí babičku. »Pozdrav Pán Bůh, babičko!« zvolal synek. »Dejž to Pán Bůh, synku,« odpověděla babička; »kam pak jdeš?« A chasník začal jí všecko povídati. Babička řekla: »Poradím ti: dej si přivézt plný vůz trnů, a tím trním oblož jabloň až do vršku; pak si vezmi hrnek studené vody na jabloň a umývej si po ohvilkách oči, aby tě dřímota nepřemohla. Nejvíce však si dej pozor k ránu.« Chasník babičce poděkoval: »Pán Bůh Vám zaplat za tu radu« a šel. Přijda do zámku, nechtěl slyšet ani o jídle ani o pití, ale kázal si přivésti fůru trnů. Všichni se divili, nač to. Než milý chasník obložil trním kde kterou halouzku na jabloni. Večer pak na ni vylezl a vzal s sebou hrnek studené vody. Seděl, seděl, a když naň šla dřímota, umyl si honem oči. Ale pořád nic. Až k ránu bylo slyšet, že něco šustí. Chasník se podívá, a hle! vidí ptáčka, an kolem jabloně obletuje. Ale pro husté trní nemohl se k nižádnému jablku dostati. Jen tu, kde chasník seděl, trní nebylo. Tedy chtěl tam ptáček proletěti. Chasník se dělal, jakoby spal, a když byl ptáček u něho, lap ho, a již jej držel. »Vidíš, malouchu,« povídá mu, »nyní bych tě mohl rozmáč-

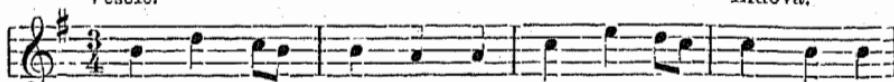
knouti; ale že jsi tak drobný, pustím tě. Než to ti povídám: Nežádej si mne, chytňu-li tě tu podruhé!« Otevřel ruku a ptáček frk! pryč, jen dvě pérka lesklá co zlato synkovi zůstala na dlaní. Ráno je králi ukázal, a protože se jablka již netratila, dostal od krále hromadu peněz a ve-sele se navrátil domů.

Podle J. Menšíka.

Dobrá jablka.

Vesolo.

Lidová.

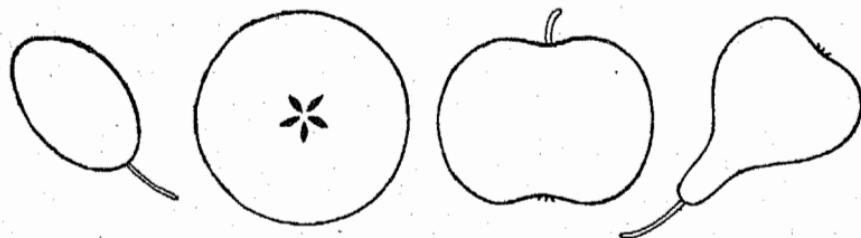
1. Nic ne - dbám, jen když mám pod o - kny za - hrád - ku;

nic ne - dbám, jen když mám pod o - kny štěp.

2. Jsou na něm jablíčka,
trhá je matička;
jsou dobré, jsou sladké,
jsou jako med.

Nákresy o ovoci.

Vinobraní.

Vinné hrozny rostou na vinohradech. Ve vinohradě pracuje vinař. Na podzim hrozny dozrávají. Tu vinař víno sbírá. To jest vinobraní. Křivým nožem ořezává hrozny. Jedny dává do koší a schovává je na jídlo. Jiné klade do škopků. Zde se hrozny vytlačí. Sladká šťáva z nich vytéká. To je víno. To se naleje do sudů a dá do sklepa.

Po vinobrani bývá posvícení (hody).

Říkadlo.

Milý Pán Bůh,
dobrý Pán Bůh
obilíčko dává,
víňko požehnává
z vinohradů.

Lidová.

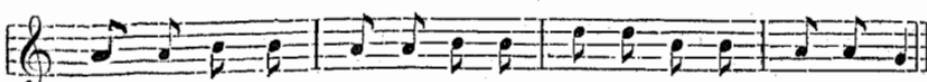
Na hody.

Rychle.

Lidová.

1. To je zla - té po - sví - ce - ní, to je zla-tá ne - dě - le!

Vče - ra bu - chty a dnes buchty, k to - mu kou - sek pe - če - ně!

2. To je zlaté posvícení,
to je zlaté pondělí!
máme maso a zas maso
jako včera v neděli.

Erben.

Jak zvířata na podzim rozmlouvají.

Koza, poněvadž je zimomřivá, křičí:
»Bude mráz! Bude mráz!«

Beran maje teplý kožich, praví:

»Bude nebo nebude! Bude nebo nebude!«

O hodech má se se pernactvo dobře; proto volá kohout:
»Dlouho-li ty hody budou?«

Houser odpovídá:

»Týden, týden!«

Káčer přisvědčuje:

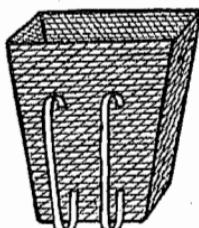
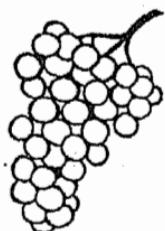
»Šak tak, šak tak!«

Ale tele naříká, proto že ho děvečka nepoklidila, ale k muzice odešla:

»Běda, reta! Běda reta!«

Bartoš.

Nákresy o vinobraní.

Zemáky.

Zemáky sázíme na jaře. Když vyrostou, okopávají se. Později se kopčí. Zemáky také kvetou. Mají květ bílý, červenavý, modravý. Když dozrají, nať uvadne. Na podzim zemáky kopeme. Motykou je vykopáváme. Potom se sbírají a do měchů (pytlů) sypou. Tak se vozi domů. Zemáky dáváme do sklepa. Suchou nať páli děti na poli. Skládají si oheň. V popelu pekou si zemáky. — Zemáky jídáme. Dáváme je také dobytku.

Hádanky.

Zelená jsem,
tráva nejsem;
žlutá jsem,
vosk nejsem;
ocas mám,
pes nejsem.

(Mrkev.)

Sedí panna ve světnici,
vlasy má až na ulici.

(Mrkev.)

Sedí panna v komoře
a má vlasy na dvore.

(Řepa.)

Stojí, stojí hůlka,
na té hůlce kulka,
a v té kulce na tisíce.

(Makovice.)
Erben.

Leží, leží u plotu,
přikrývá si nahotu,
ráda by soli.

(Okurka.)

Je chlívček bez dvíreček,
je v něm víc než sto oveček.

(Makovice.)

Kdo toho nevidí, zvedne to;
kdo to vidí, nechá to ležet.

(Červivý orzech.)

Na poli je kabelka,
v té kabelce plno kabeleček.

(Dýně či tykev.)

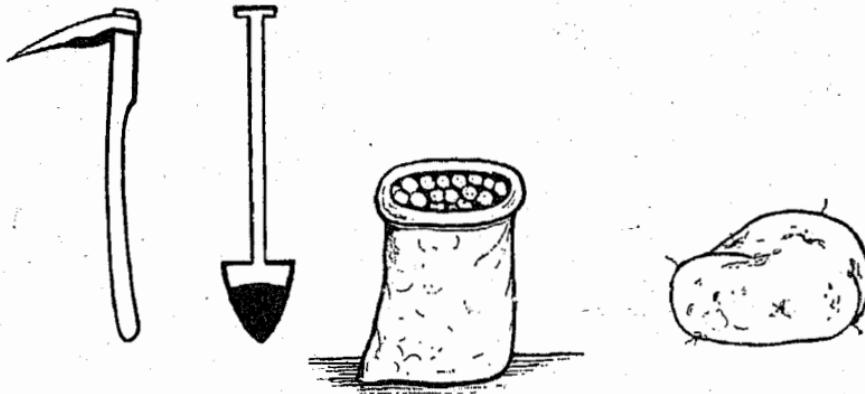
Odfata hlava od krku celá,
a přece krev netekla.

(Hlavka zelá.)

Je důleček, v tom důlečku kulička,
na té kuličce chrásteček,
a na tom chrástečku plno kuliček.

(Zomák.)
Erben.

Nákresy o zemácích.

Kukuřice.

(Turkyň¹⁾.

Kukuřice má vysoké stonky a dlouhé listy. Také má velké klasy. V nich viděti žlutá zrna. Z jara se kukuřice

¹⁾ vlastně; turecká pšenice.

sází. Na podzim dozrává. Klasy se olamují. Listí se oloupá. Potom se klasy suší. Zrní se mele. Také je dávají dobytku. Slepice, husy, kachny zobou je rády.

O chytrém sedláku.

Sedlák byl s medvědem za dobré. I smluvili se, že budou spolu řepu sítí. Medvěd pravil: »Co vyrosté, bude nám na poly.« Sedlák řekl: »Já si vezmu kořen, ty si nech vršky.« »Dobrý,« řekl medvěd.

Vyrostla veliká řepa. Sedlák ji sebral, a medvědovi zbylo suché listí. Medvěd bručel, ale co dělati.

Na druhý rok ptal se sedlák medvěda: »Budeme-li pak zase spolu sítí?« »Třeba,« řekl medvěd; ale ty si vezmeš vršky, a já kořen.« »Nechť je po tvém,« řekl sedlák a nasil pšenice.

Milá pšenice urodila se; ale sedlák dostal klasy, medvěd kořínky.

Od té doby hněvá se medvěd na sedláka.

Podle Jarého věku.

Nákresy o kukuřici.

Stodola.

Sedlák má stodolu. Stodola stává u domu. Má velká vrata. Vraty jezdí vůz. Obili se do stodoly přiváží. Tu se skládá. Ve stodole jest mlat. Na mlatě se obili mlátí. Nahoře je patro (půda). Tam se dává sláma neb seno.

Když se mlátí, chodivají slepice, husy, kachny rády ke stodole. Také ptáci s pole přiletují. Zobou zrnka.

Mlatec.

Mlatec ve stodole mláti. Mlateci bývají dva, tři, čtyři. Bývá jich ještě více. Mlateci rozváží několik snopů. Rozloží je po mlatě. Nyní vezmou cepy a mláti. Obilná zrnka vypadávají. Sláma se sváže do otypek. Otypky uloží se na patro. Zrní se věje a vyfukuje. Potom se sype do pytlů (měchů). Mlatec má cep, hrábě, vidly, lopatu, síto (fidčici), metlu. Cepem mláti, hráběm hrabe, vidlami skládá i nakládá snopy, lopatou nabírá zrní, sítem zrní přesívá, metlou mlát zametá.

Jak cepy mluví.

V jedno:

Klop-klop; chlop-chlop; tak-tak; sám-sám; s měch- s měch.

Ve dvojnici:

Klop snop, tep klep; mlaf plaf, ledvá ledvá, pojď sem, pojď sem!

Ve trojnici:

To na chléb, to na chléb; po troše, po troše; půl pečna, půl pečna.

Klepy klop	moučička;
na ten snop;	z moučičky
ze snopa	vdolků dosť,
zrní je;	mají se
ze zrní	každý host.

Ve čtvrtinci:

S máslem buchty, s máslem buchty.

Celý pecen, celý pecen.

Který prve, který prve?

Buchty v peci, chléb na peci.

Mlátili jsme	na voleček,
ve stodole	a z ječmene
rež a ječmen,	na pekáček;
žito zralé;	oves koňším
ze rži moučku	dobrý obrok,
na chlébček,	budou skákat
ze žitečka	déle o rok.

V paternici:

Pátému něco,
pátému něco.
Půl páté kopy,
půl páté kopy.

V šesternici:

Koláče do peci,
koláče do peci,
buchta na lopatě
buchta na lopatě.

Bartoš.

Hádanky.

Když mne mlatci v rukou mají,
do kola si se mnou notí;
když na opak oči mne čítají,
pekaři se při mně potí.

(Cep - pec.)

Čtyři strany,
dvě brány,
na prostředku cupy dupy.

(Mlat.)
Erben, Bartoš.

Píseň mláteční).

Dvojcepní:

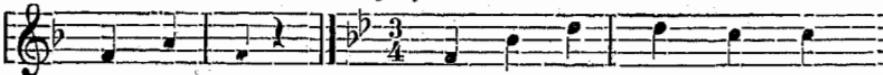
Vesole.

Macháček.

Klop, snopl! tep, klep! mlat, plat! cep, chléb! spáť, hráť! cuch, dluh!

Trojcepní:

mlat, plat, chléb.

Tak - to pán tři mlat - ce

po - bí - zí do prá - ce: Ve - zmi cep, pojď na mlat,

¹⁾ »Dvojcepní« zahráje učitel na houslích, »trojcepní« atd. zpívají dítky.

Čtyřcepní:

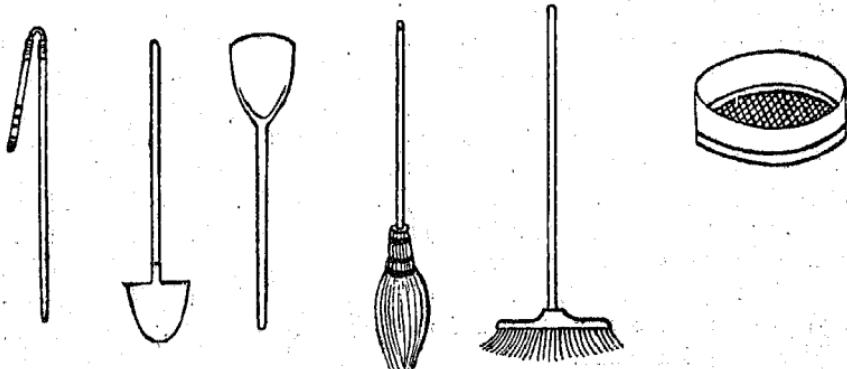
dám ti chléb, dám ti plat! Čty - ří mlat - ci
tak - to kle-pou, tou - to no - tou ce - py te - pou:
Je - ště dnes dám zr - no mlí - ti, buch - ty, dol - ky

Pěticepní:

bu - du mí - ti, V ru - ce dr - žím cep,
pe - ru na o - tep, po - zdvi - ženým zas ee - pem te - pu klas.
Ni - kdo se ne - mat, po - dle no - ty mlat,
tak do o - te - pí bij!

Vinařický.

Nákresy o mlatcích.

Pes.

Pes jest zvíře domáci. Má hlavu, krk, trup, čtyři nohy, ocas. To jest jeho tělo. Pes má na hlavě dvě oči, dvě uši, nos, hubu. V hubě má jazyk a zuby. Na nohou má prsty, na prstech má drápy. Pes očima vidí, ušima slyší, nosem čichá, hubou žere. Pes také štěká, vrčí, kňučí. Nohama běhá. Po těle roste mu srst. Srst bývá černá, bílá, hnědá, strakatá. Pes žere maso, kosti, chléb. Pes hlídá dům. Myslivecovi nadhání zajice. Pastýřovi pomáhá pásti. Pes jest užitečný.

Myslivecův pes.

Skáče pes přes oves,
po zelené louce,
jde za ním myslivec,
péro na klobouce.

Skáče pes přes oves
po zaječí sledi;
laňky a jeleňi,
ti se schovat hledí.

Zvířata a loupežníci.

Domácí zvířata nabaživše se životy ve dvoře hospodářově, umyslila si jít na zkušenou. I pustili se tedy do světa psík s kočičkou, kozel s beránkem a husa s kohoutem. Šli celý den; na večer pak ocitli se v lese, z něhož nevěděli kudy vyjít. To jim bylo velmi nemilo; tedy se radili, co počíti. Chytrý psík navrhul, aby kohoutek vyletěl na vysoký strom a se ohledl, zda-li by nějakého světla nespatřil. Ta rada se všem líbila, a kohoutek vyletěv na větev, skákaje a poletuje brzo dosáhl vrcholu. Ohledna se na všechny strany, spatřil na pravo za lesem světlo; i natáhl krk a co měl hrdla zakokrhal: »Na pravo se svítí!« Na to pustil se dolů a křídloma třepetaje s větve na větvi se spouštěl, až sletěl mezi soudruhy. Nyní se dali na pravo, a brzy z lesa využnouc spatřili chaloupku, z níž to světlo vycházelo.

Když přišli k chaloupce, jeden po druhém do okna nahlíželi; ale jak se poděsili, vidouce u stola několik loupežníků, kteří měli před sebou veliké hromady peněz. Dělili se o ně. I ulekla se zvířata loupežníků, neboť se bála, aby jich nechytili a nezabilili. Ale zatím pozdvihl se kozel na zadní nohy a hlavou do okna vrazil, až sklo řinčelo, ukázal loupežníkům svou bradatou tvář a dlouhé rohy. Ti se leklí myslíce, že se zlý duch na ně dobývá, peníze opustili a rychle utíkali. Tak opakovala zvířata chaloupku, a každé z nich vybíralo si místo na nocleh, kde se mu nejlépe zdálo.

Kozel pravil: »Já rád ohryzáám klásky,« a uhostil se do stodoly; beránek řekl: »Já miluji chládek,« a zůstal v síní; kočička povídala: »Já ráda mlsám,« a sedla si v kuchyni na ohniště; pejsek zas, že rád kosti okusuje, lehl si ve světnici pod stůl; kohoutek uvyklý jsa vysoko sedati, sedl si na bidlo u kamen, a husa, ráda si ve smetí vybírajíc, zůstala na dvoře.

Zatím loupežníci, kteří byli do lesa utekli, brzy se vzpamatovali a velmi želeli peněz v chalupě zanechaných. Rádi by byli věděli, co se v chaloupce děje, ale žádují si netroufají vrátiti se. I měli mezi sebou pacholka; toho tedy vyslali na zvědy myslice, že ho nebude škoda, kdyby se mu něco přihodilo.

Pacholek šel, a když vyšel z lesa, obcházel z pozdáleší chalupu; ale nevída tam světla — nebot je byli loupežníci při kvapném útěku převrhli — osmělil se a vešel do ní. Když vstoupil do síně, beránek začal jej hlavou v boky tlouci. Pacholek ulékna se pospíchal do světnice, ale tu kohoutek zakokral: »Kokrluhú!« a pes pod stolem štěkal: »Haf, haf, haf!« Pacholek se obrátil a běžel do kuchyně, ale tu naň skočila kočka a ruce mu do krve poškrábala. Když se dostal na dvůr, hnala se za ním husa a štípalu ho do nohou. Pacholek nevěda, kam se poděti, běžel ke stodole, ale tu byl kozel, a ten popadna jej na rohy, mrštíl jím o zem, až mu kosti praštely.

Když se pacholek po chvíli vzpamatoval, vzal nohy na ramena a přiběhna k loupežníkům hroznou novinu jim vypravoval o těch ukrutnících, kteří se jim do chaloupky dostali. »Ach, milí bratři,« pravil, »do nejdělsi smrti mne tam nedostanete. Poslyšte, jak se mi vedlo: Když jsem přišel do síně, byl tam bednář, jenž mně nemilosrdně palicí tloukl; vešel jsem do světnice, tam kdosi zuřivě zkřikl: »Podej mi ho sem!« a jiný přichvaloval: »Tak, tak, tak!« Utíkám do kuchyně, ale tam byl švec, a ten mi šíidle ruce do krve rozedřel; na dvoře honil mne kovář a kleštěma do nohou mne štípal, a když jsem se chtěl ukrýt ve stodole, byl tam sedlák s vidlami, popadl mne na ně a mrštíl mnou o zem, až mne omráčil. Jakmile jsem se vzpamatoval, běžel jsem k vám, bych vám tu zlou novinu oznámil.«

Takové zprávy loupežníci se ulékli; zanechavše chalupy s penězi, hledali sobě novou skryš.

Zvířata pak rozdělila se o penize a znechutivše sobě další cestování s veselou vrátila se domů.

Jak. Malý.

Myslivec.

Na podzim myslivec chodí po lese a poli. S myslivcem chodí pes. Pes vyhání zajíce. Zajíc utíká. Myslivec střeli, zajíc padá na zem. Je zastřelen. Pes donáší zastřeleného zajíce pánu svému. —

Myslivec má zelený kabát a zelený klobouk. Za kloboukem mívá péro. Na rameně nosí pušku. V kabale má střelný prach a broky. Myslivec střílí zajíce, srnce, jeleny, koroptve a jiná zvířata.

Zastřelená srnka.

V zeleném háječku
bory pukají;
zelení myslivci
dobře se mají:
uhlídají srnku z rána,
padne střelná k srdeci ráua,
nožky klesají.

Erben.

Zachráněný holoubek.

Vyletěl holoubek
vysoko na doubek
na zelené stráni —
ach, kdo ho zachrání!

V zeleném klobouku
myslivec jde k doubkou.
»Můj milý holoubku,
pryč ulitní s doubkou!«

Pryč letí holoubek
daleko za doubek.
Myslivec s kloboukem
již stojí pod doubkem.

Erben.

Postřelená vrána.

Střelil myslivec vránku,
dal na ni malou ranku:
vránka se třepala,
až se dotřepala
do zeleného hájku.

Sedla si na jedličku,
zpívala si písničku:
»Myslivče, tralala!
že jsem já vyhrála
na tobě, myslivečku!«

Erben.

Mysliveci.

Živě.

Lidová.

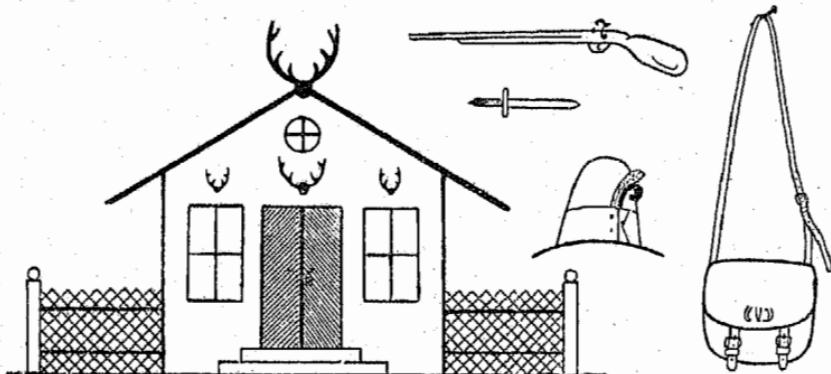
1. Bě - ží za - jíc po po - li, po po - li, ka - ma - rá - de
 můj. Pust - me chr - ty po vů - li, ať za - jí - ce
 u - lo - ví, ka - ma - rá - de můj.

2. Běží srna po poli,
 kamaráde můj.
 Pustme chrtý po vůli,
 ať nám srnu uloví,
 kamaráde můj.

3. Běží sokol po poli,
 kamaráde můj.
 Pustme chrtý po vůli,
 ať sokola uloví,
 kamaráde můj.

Sušil.

Nákresy o myslivci.

Koza.

Koza jest zvíře domáci. Má hlavu, krk, trup, nohy, ocas. To jest její tělo. Po těle roste jí srst. Srst bývá černá a bílá. Na hlavě má koza oči, uši, nos, hubu, rohy, bradu. V hubě

má jazyk a zuby. Očima vidí, ušima slyší, nosem čichá, hubou žere a mekotá, rohoma trká. Nohy má dvě přední a dvě zadní. Nohama chodí, běhá, skáče. Na nohách má po dvou paznehtech. Ocásek je malý. — Koza bývá ve chlévě. Žere seno; zemáky, řepu. V létě se pase. Jest mlsná. Ráda okusuje halouzky na stromech. —

Koza dává mléko. Z kozího mléka dělají sýr. Když kozu zabijí, máme z ní maso a kůži. Maso se jídá. Kůže jest na rukavičky. Koza jest užitečná.

Pohádka o koze.

Byla jedna kozička, a ta byla velice mlsná. Pastýř hnal stálo na trávník, aby se hodně napáslo. Ale tu nechutnalo mlsné kozici. Jen poškubávala trávu. Večer, když pastýř hnal domů, ptal se jí: »Jak pak se's napásla, kozičko?« »Ach, špatně, špatně,« zabečela koza. Na druhý den pastýř hnal na strmisko. Ale ani tu se koze nelibilo. Když se jí pastýř večer ptal: »No, jak jsi se napásala?« mekala zase: »Ale špatně, špatně.« Na třetí den pastýř hnal na louku. Koza si vybírala, vybírala, a jen vršky travin okusovala. Večer pastýř povídá: »Tož jak jsi se dues napásala, kozičko?« »Zase špatně, špatně,« praví mu koza. »Počkej, ty mlsná hubo!« myslil si pastýř, ale neříkal nic. Nazejtí z rána, když zase vylhánel stádo na pastvu, řekl koze: »Když ty se ve stádě nikdy nenapaseš, jdi a pas se sama, kde chceš.« A vyhnal ji. Koza byla ráda, že nemusí poslouchat pastýře, a rovnou cestou běžela do lesa. Tu oškubávala mladé lupení, vyskakovala na stromky a ožírala větvičky. To se jí líbilo! Ale když se setmělo, vzpomněla si, že by mohl přijít vlk, a že by ji roztrhal. Tedy se bála a hledala, kam se schovat. Tu vidí v houští ložisko, kde srnka měla mládata. Honem tam vběhla a schovala se. Po chvíli přiběhla srnka, ale koza jí už nepustila. Chudák srnka nemohla domů. Všecka smutná chodila po lese, Tu ji potká zajíc. »Co jste tak smutná, kmotříčko srnko?« ptá se zajíc. »Jak nebytí smutná,« praví srnka, »když mi do ložiska vlezla koza, a všechny mé děti pošlápe!« »Nic se jí nebojte,« těšil zajíc srnku; »já půjdou s Vámi a kozu vyženeme.« I šli; zajíc napřed, srnka za ním. Ale když přicházel k houští, koza náhle hlavu vystrčila a volala:

»Já jsem koza bradatá,
velké rohy mám;
kdo mi sem pôleze,
toho potrkám!«

Zajíc se lekl, a jak utíká tak utíká. Ubohá srnka za ním. Na kraji lesa volá na ni kohout: »Co jste tak smutna, srnko?« »Jak nebyti smutna,« vykládá mu srnka, »když mi do ložiska vlezla koza, a všechny mé děti pošlapeš!« »Jen se jí tak neboj,« řekl kohout; »půjdeme spolu a vyženeme ji.« Tedy šli; kohout napřed, srnka za ním. Ale když se bližili ke křoví, zase vystrčila koza hlavu a křičela, co jí hrádlo stačilo

»Já jsem koza bradatá,
velké rohy mám;
kdo mi sem poleze,
toho potrkám!«

Kohout se lekl, rozpjal křídla a uletěl. Srnka utekla také. Sedla pod strom a nařískala si. Tu se jí ptá mraveneček: »Co je ti, srnko, že's tak smutna?« Srnka mu to pověděla. »To je snadná pomoc,« zvolal mraveneček; » já kozu vyženu!« »Nevyhnal jí zajíc, ani kohout; jak bys ty jí vyhnal?« »Jen pojď za mnou, uvidíš,« pravil mraveneček a pospíchal napřed. Srnka šla pomalu za ním. Sotva koza srnku shledla, rozkřičela se na ni. Bázlivá srnka opodál se zastavila. Ale mraveneček se nebál; hned byl v houšti, vylezl na kozu, leze, leze, a najednou začne ji v uchu štípati. Koza nevěděla bolestí co počítí; točila se na všecky strany, ale mravenečka z ucha dostati nemohla. I začala ho prosit, aby jí neštípal. »Půjdeš-li odtud, přestanu,« řekl mraveneček. Tedy koza volky nevolky musila z houšti ven a běžela domů. Ještě dobře, že chlév nebyl zavřen. Vběhla do něho a byla ráda, že ji pastýř mravence z ucha vyndal. Od té doby nechtěla v lese mlsati.

Podle Bullíkovy a Řezáčovy První knížky.

Hra na kozu odratou.

Jedno dítě je kozou, druhé liškou, třetí vlkem, čtvrté medvědem, páté ježem.

Koza:

Byla koza rohatá,
do půl boka odratá,
utíkala horami,
skrývala se děrami:
skryla se do liščí díry.

(Schová se někam do kouta.)

Liška (obcházejíc kol »díry«):

»Kdo jsi, zvíře,
v moji díře?«

Koza (dupajíc):

»Já jsem koza rohatá,
do půl boka odratá;
cupy dupy nohama,
probodnu tě rohamu.«

Liška (odlčhnouc a vidouc »vlka«): »Ach vlčku, bratře, kdybys
věděl, jaké strašné zvíře je v mojí díře! Pojd' mi ho, pojď vyhnat!«

Vlk: »Kmotřičko liško, již jdu.« (Přijda k díře):

»Kdo jsi, zvíře,
v liščí díře?«

Koza (dupá):

»Já jsem koza rohatá« atd.

Liška s vlkem utíkají a potkají »medvěda.«

Medvěd: »Kam tak utíkáte, kam?«

Liška: »Ach medvěde, kdybys věděl, jaké strašné zvíře je v mojí
díře! Pojd' mi ho, pojď vyhnat!«

Medvěd: »Kmotřičko liško, však již jdu.« (U díry):

»Kdo jsi, zvíře,
v liščí díře?«

Koza (dupá):

»Já jsem koza rohatá« atd.

Liška, vlk i medvěd utíkají a potkají »ježka«, (jenž si semeníků
z lopouchů a bodláku do šatů napichal).

Jež: »Kam pak všichni utíkáte, kam?«

Liška: Ach, ježku, běžku, kdybys věděl, jaké strašné zvíře je
v mojí díře, i ty bys utíkal.«

Jež: »Já že bych utíkal? Pojďte jen, já vám je vyženu.« (U díry):

»Kdo jsi, zvíře,
v liščí díře?«

Koza:

»Já jsem koza rohatá« atd.

Jež:

»A já jsem jež,
probodnu tě též!«

Chytají se: chycený hráč je kozou.

Hádej.

Šel jeden cestou a vedl po jedné straně vlka, po druhé kozu. Také si nesl zelí. Přišel k řece, kde nebylo ani mostu ani lávky. Byla tu jen lodička, ale tak malá, že více do ní vzítí nemohl, než jedno. — Kterak vše převezl, aby nezůstal ani vlk s kozou, ani koza se zelím spolu na břehu, — sic by jedno druhé bylo sežralo?

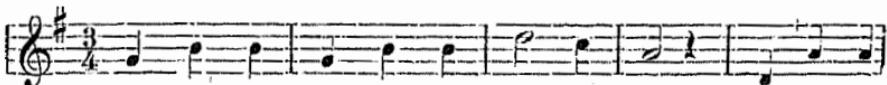
(Nejprve převezl kozu, potom přecest vlka, ale vzal kozu s sebou nazpět; pak převezl zelí, a konečně daje si ruce pro kozu.)

Erben.

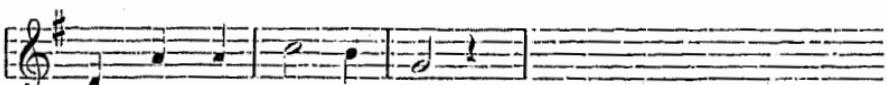
Kozel ve mlýně.

Veselé.

Lidová.

1. Kde pak jsi bý - vá - val, ko - zle můj? Ve mlý-ně

za prá - ška, pa - ne můj.

2. Co pak's tam dělával,
kozle můj?

Prach smetal pometlem,
pane můj.

4. Co pak's tam jídával,
kozle můj?

Ořechy, ořechy,
pane můj.

3. Kde pak's tam spávával,
kozle můj?

Na peci, na peci,
pane můj.

5. Čím pak tě bivali,
kozle můj?

Hülečkou, hülečkou,
pane můj.

6. Jak pak's tam plakával,
kozle můj?

Meee, meeē,
pane můj.

Sušil.

Kočka

Kočka jest domácí zvíře. Má hlavu, krk, trup, nohy, ocas. To jest její tělo. Na těle má srst. Srst bývá černá, bílá, strakatá. Na hlavě má oči, uši, nos, hubu. V hubě má jazyk

a zuby. U huby má vousy. Očima vidí, ušima slyší, nosem čichá, hubou žere a mňouká. Na nohou má prsty, na prstech má drápy. Drápy jsou ostré. Kočka chodí, běhá, leze. Kočka škrabe. Ocas má dlouhý.

Kočka chytá myši. Jest užitečná. Mlsavá mléko, máslo, slaninu. Tím dělá škodu. Olizuje se, je čistotná. Sedíc v teple vrčí nebo-li přede.

Mlsná kočka.

Naše kotěnka brňavá
chytla ptáčka strnada;
utrhlá mu nožky, křidélka,
jak bude lítať chuderka!

Bartoš.

Kočičí hlasy.

Kočka řamčí: Dej mně, nech mně!

Kočka přede: Vrbové, trnové, to je všecko dřevo dobré.

Bartoš.

Jak kočky mňoukají.

Kolik je vás?
Čtrnáct!
Kudy k vám?
Dourou!

Všecky: Ajajaj!

Erben.

Myš a kočka.

Utíkej, myško, utíkej,
chytí tě kocour divokej.
Myška utíská, co může,
kocour ji chytit nemůže.

Erben.

Běží myška po polici,
nese s sebou homolici.
Myško malá, maličká,
utec, čihá kočička!

Bartoš.

»Myšičko, myš,
pojd' ke mně blíž!«

»Nepůjdu, kocourku,
neboť mne suš.«

Bartoš.

Myší tanec.

(Hra.)

Malá děvčátka postaví se do kola, vezmou se za ruce a točí se zpívajíce:

Tancujte, myši,
kde která slyší.
Která je hluchá,
ať jen poslouchá.
Která je chromá,
ať sedí doma.

Erben.

Hádanka.

Má hlavu jako kočka,
má nohy jako kočka,
má ocas jako kočka,
a není to kočka.

(Kocour.)
Erben.

Mlsná myška.

Vesele.

O. Neischl.

The musical score consists of four staves of music in 2/4 time, G clef, and dynamic markings such as p (piano) and f (forte). The lyrics are divided into two parts: the first part is in Czech, and the second part is in German. The lyrics are as follows:

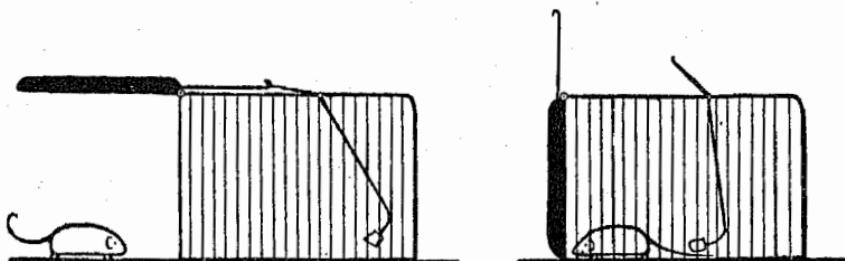
1. By - la kdy - si myš - ka ma - lá, sla - ni -
nu po - ml - sá - va - la; pra - ví, že to
do - bré je, a ve - se - le ho - du - je, a ve -
se - le ho - du - je.

2. Neviděla v hodování,
že tam v koutě číhá na ni
mladý mourek zubatý,
známý šelma vousatý.

3. Již se krčí, natahuje
a ke skoku připravuje:
Hop a skok! a již ji má,
mlsná myška umírá.

M. T.

Nákresy o myšce.

Husa.

Husa jest domácí pták. Má hlavu, krk, trup, dvě křídla, dvě nohy, ocas. To jest její tělo. Po těle roste jí peří. Peří bývá bílé. Husa má na hlavě oči a zobák. Uši jsou pod peřím. Husa očima vidí, ušima slyší, zobákem žere a kejhá nebo štěbetá. Husa málo litá. Nohama chodí a ve vodě plove. Mezi prsty má blánu plovací. Husa žere zrni. V létě se pase na trávníku. Ráda chodí do vody. Ve vodě si hledá červy.

Husu škubeme, a peří dáváme do peřin. Husa snáší vejce. Z nich se líhnou housata. Bývají hezká, žlutá. Později naroste jim bílé peří. Husu zabijíme. Máme z ní maso a sádlo. Stádo husí vodivá houser.

Jiní domácí ptáci jsou: slepice, kohout, kachna, holub.

Říkadla.

Naše husa peří má,
do peřiny nám je dá;
za to klasů dostane,
až jen léto nastane.

Bartoš.

Haj, haj, husičky,
pěkně řadem,
pěkně řadem.
ať mi nepomřete
všechny hladem,
všechny hladem!

Erben.

Haj, běbučké husičky,
do čistounké vodičky,
nech peříčko pěkné máte,
až se dobrě okoupáte,
haj, haj, haj!

Bartoš.

Hádanky.

Sousedův honec má červený konec.

(Houser.)

Stojí, stojí žebrák,
má záplatu na záplatě,
přece švu mu neznat.

(Husa nebo jiný pták.)
Bartoš.

Mlsné husy.

Za tou naší stodoličkou,
za tou naší stodolou
sil tam sedlák jaré žito,
husy mu ho seberou.
Jdi, děvčátko, jdi na ně,
jdi, děvčátko, vyženěj je:
Počkej, husa chocholatá,
budeš bita ode mne.

Erben.

Housata.

Husičky, husičky,
žluťoučká housátka,
co jídáte, co píváte,
že tak sličně vypadáte?

Jídáme travičku,
píváme vodičku;
matinku jen chudou máme,
přec tak sličně vypadáme.

Fr. Sl. Štěpánek.

Co si husy povídají.

Houser se táže:

Kam pak?
Kam pak?

Husy odpovídají:

Do mlynářova ječmene,
do mlynářova ječmene.

Houser:

Ták, ták!

Housata štěbetají:

My jsme malé panenky,
my jsme malé panenky.

Husy dokládají:

My jsme také byly,
my jsme také byly.

Ale houser, dobře věda, že jsou již staré, posměšně vykřikuje:

Ale dávno!

Ale dávno!

Erben.

Hra na husičky.

Jedno děvče je pasačkou, druhé vlkem ostatní jsou husičkami.

Pasačka: Husy, husičky moje, pojďte domů!

Husičky: Nesmíme.

Pas.: Před kým?

Hus.: Před vlkem.

Pas.: Kdeže je?

Hus.: Za keříčkem.

Pas.: Co tam dělá?

Hus.: Umývá se.

Pas.: Čím se utírá?

Hus.: Červeným ručníčkem.

Pas.: Jaké oči má?

Hus.: Jako jablka.

Pas.: Jaké zuby má?

Hus.: Jako lopaty.

Pas.: Jaké ruce má?

Hus.: Jako války.

Pas.: Jaké nohy má?

Hus.: Jako stoupy?

Pas.: Husy, husičky moje, pojďte domů!

Husy běží za pasačkou, vlk je chytá; kterou chytne, ta je vlkem.

Dobšinský.

Husy.

Živě.

Lidově.

1. Na vo - děn - ce, na po - to - ce hu - sy se pe -
rou, hu - sy se pe - rou, hu - sy se pe - rou;
vem, ho - ší - čku, vem flin - ti - čku, za - bij ně - kte -
rou, za - bij ně - kte - rou, za - bij ně - kte - rou.

2. Já těch husí nezabiju,

[: já ty husy znám. :]

To jsou naší paní mámy,

[: kam já chodívám. :]

3. Kdybych já jí jednu zabil,

[: hučvala by se; :]

a kdybych tam potom přišel,

[: vadila by se. :]

Erben.

Holubička.

Zvolna.

Lidově.

1. Kde's, ho - lu - bi - čko, lí - ta - la? Kde's, ho - lu -
bi - čko, lí - ta - la, že's so - bě lí - čko, krásné pe -
ří - čko zrou - sa - la?

2. Budeš-li ještě
lítati,
budu já na tě,
má holubičko,
lítati.¹⁾

3. Políknu na tě
žitičko,
dostanu já tě,
má holubičko,
brzičko.

¹⁾ Lítati — léoeti, t. j. strojiti léčky (oka).

4. Políknu na tě
ječuý klas,
dostanu já tě,
má holubičko,
brzo zas.

5. Políknu na tě
do kvítí;
nepustím já tě,
má holubičko,
do smrti.

Erben.

Hra na ztracené housátko.

Vyvolí se pasačka a housátko, ostatní děvčata postaví se řadou vedle sebe. »Housátko« uteče a za některou se skryje. Pasačka hledajíc housátko jde podél řady zpívajíc:

»Panenky, ach, povězte mi,
pověz ty mi, děvčátko,
která je to mezi všemi,
co mi vzala housátko?

Děvčata odpovídají:

»Nevzaly jsme ti ho žádná;
proč si's pozor nedala?
proč jsi house ztratila?«

Pasačka potom »housete« hledá, a děvče, za nímž je najde, bude v nové hře housátkem a nalezené house pasačkou, pasačka pak se postaví v řadu.

Bartoš.

Čistotná zvířátka.

Proč mi se tak líbiš,
bílá holubičko?

Proto jen, že míváš každý den
tak čisté peříčko.

Proč mi se tak líbiš,
má kočičko hbitá?

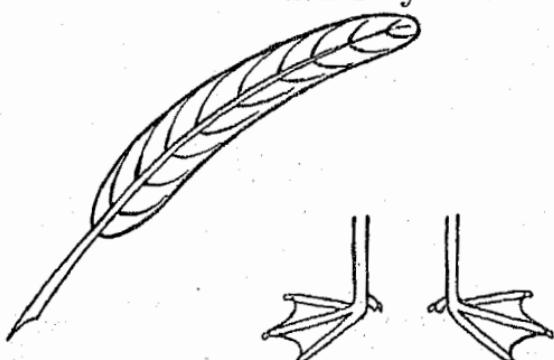
Proto jen, že býváš každý den
tak čistě umytá.

Proč mi se tak líbiš,
žluťounké housátko?

Proto jen, že býváš každý den
čisté jak poupatko.

Podle I. čitanky Klieperovy.

Nákresy o huse.

Straka

Straka jest pták. Peří má bílé a černé. Také se leskne do modra i do zelena. Je strakatá. Sedá na vysoké stromy. Mívá veliké hnízdo z proutí. Zobě ovoce, brouky a mladé ptáky. Co se svítí, libí se jí. Kousky skla, kaménky, plíšky a podobné věci sbírá a schovává do hnízda. Mladá straka snadno zkrotne a zvykne si lidem. Také se naučí některé slovo říkat.

Straka.

Straka rapoče
v černém potoce.
Jaké má šaty?
Dlouhé po paty,
sukničku zlatou,
hlavu chocholatou.

Podle Dobšinského,

Hra na straku.

Když nastanou lusky, chlapci hrají o ně. Jeden jest tazačem, ostatní (obyčejně tři) hadači.

Tazač, ukazuje pouze koneček lusky v ruce, praví:
„Straka skáče po horách.“

První hadač:

A já no ní sbírám hráč

Druhý hadač:

»A jé taky no ní«

Třetí hadač:

»A já taky no ní.«

Tazlač:

O koliku koní?

Uhudne-li který, kolik zrn má luska, všechni hadači dostanou od tazače po lusce: pak-li neuhodli, dají po lusce tazači.

Erben.

Hádanka

Jede sedlák do lesa,
voj má z lesa;
a když jede z lesa,
voj má do lesa.

(*Streka letic.*)

Černá jako uhel,
bílá jako sníh,
zelená jak tráva,
hosti přivolává.
(Straka.)
Erben.

Horstvo.

Podlaha ve světnici je rovná. Také pole bývá rovné. Kde je země rovná, tu je rovina. Ale na zemi je někde malý kopeček, jinde veliký kopec, jinde vysoká hora. Kde je mnoho vysokých hor pohromadě, tu je horstvo. Na tomto obrazu¹⁾ vidíme horstvo. V pravo, v levo i v zadu vystupují vysoké hory. Mezi nimi stojí kopce a kopečky. Na kopcích a kopečkách roste někde les, někde tráva. Vysoké hory jsou sama skála. Nic na nich neroste. Na některých leží v zimě v létě sníh.

Na horách vede cesta. Po ní vystupují výletníci. Hoch běží napřed, dva páni jdou pěšky, dvě paničky jedou na oslech. Horal přichází s hor. Volí táhnou těžký náklad do kopce.

Horami jede také železnice. Vlak jest již vysoko. Lidé provrtali hory a tak nadělali tunelů (průkopů), kterými železnice jezdí. Také postavili vysoké mosty, po kterých jezdí železnice.

Mezi horami leží dolina. To jest údolí. Údolím teče potok. V údolí jsou louky a pastviny. Na louce hrabe horal seno. Na kopci popásá se hovězí dobytek. Také je tu salaš, v ní bývá pastýř. Pasák pase kozy. Cestující dívá se na vysoké hory. Vůdce ho provádí a vše mu ukazuje.

V horách.

Zazpívej, slavičku,
v zeleném hajíčku,
a já si zazpívám
chodě po chodníčku.

Dobře je Vám doma
na peřinách ležet,
ale mně je těžko
přes ty vrchy běžet.

Stoupej, koni, stoupej,
vzhůru po oboře,
co bychom už byli
na tom našem dvoře.

Vesele, koníčku,
přidávej do kroku,
budem-li tam brzo,
dostaneš obroku.

Slovenská.

¹⁾ Viz III. obraz II. řady Hölzlových názorných obrazů »Horstvo.«

Dolina.

Dolinečko moje,
jak tě lesy kryjí,
jako když nevěstu
do věnce zavijí.

Ej horka zelená,
sama jedlovinka,
pěkně mi vyzíráš,
jako z rozmarýnka.

Potůček bystroučký,
jen sama čistota,
vesele přes naši
dolinu hrkotá.

Lidová.

IV. Dodatek.

I. Jména věcí a zjevů.

Vinice, viuhrad. Hrozen. Vinař. Vinobraní. Koš. Putna. Vůz. Myslivec. Pes. Zajíc. Jabloň. Jablka. Mlatba. Kopání. Orání. Hora. Kopeček. Výlet. Jízda. Cestování. Pastva atd.

2. Celek a jeho části.

Vinná réva má hrozny. Hrozny mají zrna. Pes má hlavu atd. Husa má zobák atd.. Ovoce na stromě. Vrata u stodoly. Dvěře na půdu. Břehy kol jezera. Vršek hory. Pata hory atd.

3. Počet věcí.

Jeden myslivec. Jedna paní. Jedno jezero. Dva chlapci. Dvě děvčata. Tři chlapci. Čtyři nohy. Pět prstů. Několik slípek. Mnoho vlaštovek. Jedna salaš. Jeden vlak. Dva páni. Tři mosty. Čtyři kozy. Pět výletníků atd.

4. Činnosti.

Vinař sbírá víno. Chasa výská. Pacholek přijíždí. Myslivec přichází. Pes běží. Husy se pasou. Koza leží. Kočka se liže. Sedlák orá. Loď plove. Vlak jede. Horal kráčí. Cestující jdou atd.

5. Vlastnosti.

Nebe je šedé. Voda je modravá. Jezero je velké. Povrch vody jest rovný. Listí jest červené nebo žluté. Hrozny jsou sladké. Koza jest mlsná. Straka je krotká. Hora je vysoká. Kopeček je nízký atd.

6. Místo, poloha.

Vinohrad jest v levo. Dům stojí v pravo. Pták litá vysoko. Drak leží dole. Hoch sedí mezi větvemi. Kočka sedí v okně. Loď plove po vodě. Ostrov je v jezeře. Selka kope zemáky ze země. Vozka jede dolů. Hoch lezl vzhůru atd.

7. Barva, osvětlení.

Hrozny jsou zelené, žlutavé, černé. Listí žloutne a červená se. Jablka jsou červená nebo žlutá. Zemáky jsou šedé. Jezero se leskne, jest lesklé. Oheň se svítí, je světlý.

8. Podoba, velikost'.

Hrozny jsou kulaté. Zemáky jsou podlouhlé. Jablka jsou kulatá. Hrušky jsou zvonkovité. Švestky jsou vejčité. Hora jest vysoká. Pahrbek je nízký. Jezero jest dlouhé, široké, hluboké. Pes jest velký. Psík jest malý.

9. Co slyšíme.

Slyšíme vinaře zpívati a výskati, mlatce mlátitи husy štěbetati, kozu mekotati, vůz hrčeti, vodu šuměti atd.

10. Co čicháme, co chutnáme, co cítíme.

Zralé ovoce voní. Shnilé ovoce páchnet. Sud čpi.

Zralé ovoce jest sladké nebo kyselkavé. Nezralé ovoce jest kyselé, trpké. Ořechová šupina jest hořká.

Voda jest chladná, studená. Jablka jsou hladká. Ořech jest drsný. Hrozny jsou měkké. Ořechy jsou tvrdé. Štáva z ovoce jest mokrá. Jádra jsou suchá.

II. Klid a pohyb.

Paní sedí. Hoch stojí. Koza leží. Voda stojí. Jablka visí. Ptáci letí. Pes skáče. Myslivec jede. Husa běží. Jablko padá. Drak se vznáší. Vůz jede. Slepice hrabou. Loď pluje atd.

12. Příčina, účinek.

Proč oře rolník? Proč se stěhuje ptáci na podzim od nás? Proč se den na podzim kráti? Nač má myslivec psa? K čemu má pastýř bič? Nač dělají lidé tunely? Čím je to, že na vysokých horách nic neroste?

UK VSP HK

100000037466